

Oszte keservei

Amikor falubeli férfiaink, a háborúból „úrláb“-ra jövet néha összeállnak a Milákovék szérúje mögötti gyöpon tréfálkozás, nevetés közben hasravágódnak a földön és egymást váltva az egyik-fekszik-kel, a másik vezényel neki, azután az felkel és átveszi a vezénylést, amaz pedig elkezd feküdni-kelni. Ezt csináljuk mi gyerekek is. Csakhogy én mindenkinél többet fekszem-kelek, a többiek pedig kórusban vezényelnek:

— Nider! Auf!

— Nider! Auf!

Rendszerint a kezemre esem, néha azonban elernyedek s az orrommal csókolom a letaposott földet, körülöttem pedig kirobban a hahota. Csak amikor teljesen kimerülök, akkor váltanak fel, de akkor sem engedik, hogy a többiekkel vezényeljek annak, aki a helyemre lép, hanem elzavarnak maguktól, mintha rühes volnék, vagy pedig csak annyit engednek meg, hogy csendben nézzem, mi történik.

Apróbbacska vagyok és töpörödöttebb, mint akármelyik gyerek s azt tehetnek velem, amit akarnak. Még panaszkodnom sincs kinek, mivel az apámat a csendörök megvasalták és elhajtották Galiciába, mert túllépte a szabadságát. Az anyámat is velevitték, talán a börtönbe, mert akkor este elrejtette az apámat a földeken a ház mögött a kévékbe, gondolván, hogy azok — a csendörök — nem találják meg. Én még nem is otthon lakom, hanem itt ennél az öreg Oszténál és az ő Ilinkájánál. Azok meg többet vannak elfoglalva a faluban, mint otthon.

A két öreg halottfüröszttéssel foglalkozik. Ezzel foglalkoztak már korábban is, amikor még egyetlen fiuk, Ragyen élt, de amikor aztán Ragyen elhagyta a szülői házat s a tavasszal, éppen husvét napján, a Vilicsárokban holtan találták, melle holmi zöldes gombákkal tele, egészen a halottaknak szentelték magukat.

Aztán meg rászakadt a népre ez a hasbetegség is s a halál meglátogatott minden házat, mint vízszenteléskor a pap, úgyannyira, hogy a két öreg nem is gyöz minden halottat megfürdetve és tisztán elkészíteni a másvilágra. Néhanapján este se térnek haza. Így én egyedül töltöm az éjszakát a kemence melletti szalmán, lepedővel még a fejem is betakarva,

* Gojkó Bánovics a jugoszláv irodalomban ismert és elismert elbeszélő. Eddig két kötete jelent meg a „Nevidjene snage“ és a „Knežopoljci“. Targykörét leginkább Boszniából meríti. Az itt közölt írás azt szándékozik bemutatni, hogy az első világháború utolsó szakaszában hogyan tükröződött vissza az osztrák uralom azokban a boszniai falvakban, amelyeket csak újabban kezdünk a maguk valóságában, romantikamentesen megismerni. Az az imperialista uralom, amely ugyanakkor — részben más vonalon és más fokon — a magyarságra is ránehezedett.

nehogy a sötétből a boszorkány a homlokomra ereszkedjen és kiszívja a vérem.

Oszte fürdeti a férfiakat, Ilinka a nőket, de mindig csunyán néznek egymásra, mintha egymás kenyerét vennék el. Ha este józanon találkoznak otthon, hallgatnak, mintha nem is volna szájuk. Azonban ritka az olyan este, amikor nem dől belőlük a pálinkaszag s amikor békeességben mennek aludni. Oszte még valahogy ki is bírná, Ilinkát megenné a fene, ha nem kötne bele az öregbe.

— Már annyi embert fürdettél meg, de eszedbe jutott-e valamikor is, ki fog téged megfürdetni?

— Nekem élve sem kell a fürdés, halva meg éppenséggel nem. De te most is úgy kicsípsz és annyit adsz magadra, csak arra legyen gondod, mi lesz teveled.

— Korán van még, hogy arra gondoljak.

El is hallgat, de aztán mintha eszébe jutna:

— Majd megfürdetlek én! Egy kanta forró vizet és zsupsz egyik oldalról, zsupsz a másik oldalról — egészségedre öreg!

— Az Atyának és Fiúnak — tisztátalan lélek! Menj pogány teremtménye!

Állandóan keresztet hányva magára, Oszte az ilyen beszéd közben fölugrik a ház végénél lévő padról, ahol rendszerint ülni szokott s elindul a kukoricagóréba, ahol nyáron át alszik. Itt könnyebben viseli a forróságot, mert a góré oldala ritkára rakott tölgyfalécekből készült, amelyen keresztül az éjjeli fuvallat paskolja. Azonkívül a góréban már hajnalban hallhatta, a falu melyik oldaláról jön a jajgatás és siránkozás, és idejére felkészülhetett s gyorsan a dolga után nézhetett.

Az öreg után a góré ajtaján ott maradt a bezárt lakat, mert odabent Oszte egy négyszögletes darab kecskeszőr-szöttessel letakart hordócskában tartotta a pálinkáját, amit üvegenként hordott a faluból. Este, amikor a pálinkát a hordócskába öntötte, odahívott engem, hogy ott legyen mellette s mindig ugyanazt a kérdést tette fel:

— Hallod, hogy illatozik? Áldott legyen még az ivadéka is annak, aki kitalálta!

Az egyik üvegben mindig hagyott pálinkát s csak úgy a sötétben, engem a térdén tartva inni kezdett. Nagyokat hallgatva ivott és pipált, majd megszólalt, mégpedig mindig azokkal beszélt, akiket aznap megfürdetett és a temetőbe kikísért. Nevükön szólította őket s mindegyiküket külön oktatta, hogyan védekezzen az Isten előtt és hogyan igazolja evilági bűneit és vétkeit.

— Te Illés testvér, a klánaci verekedésre mondd, hogy az csekélység ehhez képest, ami most Galiciában és Tirolban történik. Az Öreg onnan főnről jobban kihajolhatna és belenézhetne, nem ártana... Te meg, Lázó komám, sokat káromkodtál és a szenteket is leszdedted az égből. Kérdezd meg az Öreget, hogy tetszett neki, amikor elvesztette egyetlen fiát. Pedig az ő fia harmadnap még fel is ment a mennybe, de biz' a tied ott maradt a földben, akárcsak az enyém... Mondanék valamit neked is, Gvozden testvér, de a te természetednek nem érdemes beszélni. Te ott fönt is mindjárt összeveszel mindenkivel. Ismerlek én már téged.

A góré körül tücskök ciripelnek, a léceken a hold néz ránk. Oszte nyelve botladozik s kihül a pipája. Felemeli az üveget, meg is lötytyenti, de nem hajtja föl, hanem folytatja:

— Téged meg Miklós, majdnem elfelejtettelek. Igaz, hogy éjnek idején el tudtam kötni istállódba más borjúkat, de azért az Öreg előtt ne hunnyászkozd meg és ne dadogj, mint a legnagyobb bűnös, mert az

Öreg sem csinált mindent a legokosabban. Jó, hogy teremtett napot és vizet — kell az fűnek is, embernek is. De minek neki ez a sok betegség, ami kínozza a népet? Mire köllött neki ez? Meg aztán minek teremtette ezt az Ilinkát, mit járkál ez a földön? Még hogy leforrazzon engem! Nem vagyok én disznó, hanem ember. Hej, Miklós, hallod-e, mit beszélek?

Aztán rám szokott nézni:

— Álmos vagy, mi? Az éjszaka feküdj mellém, jobb lesz neked itt, mint ott a házban azzal a sipitózóval.

Lefekszünk hát egymás mellé, de sokáig nem birunk elaludni. Oszte zokog és hörög mintha fuldokolna, nekem pedig úgy tűnik, hogy valaki settenkedik a góré körül, szinte azt mondanám, hogy még a lélekzését is hallom. Ez csak az a szakállas Máté lehet, akiről mondják, hogy a faluban fogdossa a gyerekeket, a tarisznyájába dugja s magával viszi őket valahova bolondos útjaira. De Oszte biztosan nem engedi, hogy engem is elvigyen. Esténként én hozok neki a házból parazsat ide a góréba, hogy pipára gyujtson, nappal pedig vigyázok, nehogy valaki föltörje a lakatot ezen az ajtón, hogy megigya a pálinkáját.

— Apó, erősebb vagy mint Máté?

— Melyik Máté?

— Az a szakállas?

— Aludj!

Lehunyam a szemem, de elkerül az álom. Mátét látom, ahogy leveszi az öreg, hosszú tarisznyáját s engem keres a góré körül.

— Aztán mit visz a tarisznyájában? — kérdezem suttogva Osztétől.

— Amit adnak neki: egy kis árpát, egy-két tojást, mint a többi koldús. Aludj, ha mondom!

Leszorítom a szempillákat, de — hiába.

— Aztán hol alszik Máté?

— Aludj!

Másnap az öreg megint elmegy a faluba, én pedig a gyerekek közé.

— Nider! Auf!

— Nider! Auf!

A nyár már előrehaladt s én mindgyakrabban aludtam Osztével a góréban. Szeretett engem az öreg, meg én is szerettem őt. Annál is inkább, mert Ilinka engem sem túrt. Esténként egy darab kukoricakenyeret nyújt, amit a faluból hozott s az a bal füle alatti szemölcs mozogni kezd, zöldes szemét nem fordítja el arról, amit ad.

— Nesze, az anyád is szerette a másét!

Elveszem a kenyeret és kisietek a házból, hogy a lezárt góré előtt, a kerítés mellé kutyorodva, inkább szétmorzsóljam mint megegyem. Visszafojtom könnyeimet, nehogy Ilinka észrevegye. Ha Oszte józanon tér haza a faluból, meghallgat s néhányszor felhorkan, de ha már részeg, mindjárt kiabálni kezd s öklével a hordócska fölötti léceket veri.

— Ne hidd, nem fogsz leforrázni! Hamarabb fogsz te a méregtől és a gonoszságtól kinyújtózni, mint én!

Azután rendszerint jót húz a pálinkás üvegből s orrhangon, hal-kan dalol:

Az Una vize megáradt,
A népünk meg föllázadt.

Azután megint:

— Nem vagyok én disznó, hogy leforrázzál!

Egyik este, amikor apó így váltakozva csapkolódott és dalolt, Ilinka, szokása ellenére kirentott a házból és ott termett a góré előtt. Megkísérelte kinyitni az ajtót, de látva hogy belülről be van zárva, elindult a góré mellett s megállt pont velünk szemben.

— Fogd be, mert idevezetem a csendőröket, hogy azok ítéljenek feletted! — sziszegte be a léceken.

— Én meg a zöld kádert hozom rád! — fújta vissza Oszte.

— A csendőröket!

— A zöld kádert!

Ilinka elhallgatott, de még ott állt egy kicsit, majd — bevágta a házajtót. Oszte pedig folytatta:

Az Una vize megáradt,
A népünk meg föllázadt!

Ismertem ezt a dalt már korábbról s utcahosszat daloltam a többi gyerekekkel, de az anyám — amikor csak meghallotta — odajött a kerítéshez és mutatóujjával megfenyegetett bennünket: „Hallgassatok, meghallják a csendőrök!” Mert ez a dal azé a katonaságé volt, amely meglógott a háborúból, kunyhókat épített az erdőben s Károly császárnak megüzente, hogy Bécsset felgyújtja, és őt meg Pitáját megvasalják s úgy vezetik láncon egész Bosznián és a sík Szerémségen át.

— Hallgas apó, meghallják a csendőrök! — ismétlem Oszténak anyám szavait és odasímulok a térdéhez. Apó simogatja kopaszra nyírt fejemet és pálinkás lehelettel fújja az arcomba:

— Idehallgass, mindenségem: én már senkitől sem félek. A mi kormányunk már jön, már látom a szememmel, te meg már az ő kenyérért eszed s az ő vizét iszod, amíg csak élsz. Sok szerencsét hozzá, mindenségem!

Amikor apó józan volt, soha sem beszélt erről a kormányról s nem énekelt a megáradt Unáról. Csak akkor, ha botladozva jött meg a faluból, vagy itt a góréban ölelgette az üveget, csak akkor olvadozott és hősködött mindenre elszántan. Egyszer alkonyatkor döcögött lefelé az úton, kiejtett az átjáróhoz s öklével verte a mellét:

— Itt vagyok, itt a zöld káder! Nem ismerem el a császárt, az aszszonyi észre semmit sem adok!

Eközben a tyúkol mögül megjelenik Ilinka, rövid fadarabbal hadonászva, amelyet én dobáltam a tyúkok után az udvarban.

— Ki vagy te? Kit nem ismeresz el? — dülleszti szemét Osztéra.

Az öreg hátra akart ugrani az útra, azonban elvétette a lépést úgy, hogy a lába az átjáró túlsó oldalán maradt, felsőteste pedig átbillent a kerítés innenső oldalára. Báránybőrsüvege leesett a fejről s fehér, mindig kimosott ujjai összefonódtak meztelen tarkóján. Hátát védte a tarisznya, melyben a pálinkás üvegeket hordta.

— Ki vagy te? Kit nem ismeresz el? — sziszegte Ilinka újból, Oszte födetlen ősz feje fölött tartva azt a fadarabot.

— Ilya, összetartozunk, ne bánts! — kérte apó, úgy a kerítésen csüngve, kezével a tarkóján.

Az öregasszony azt a szemölcsöt mozgatta, amely nála mindig a méreg jele volt. Mégsem ütötte meg Osztét, hanem hónalja alá csapva a fadarabot, lehajolt s kivett apó tarisznyájából két, összezsavart falevéllal bedugott üveget s az udvaron keresztül elviharzott a házba. Az öreg felvette báránybőrsüvegét, felegyenesedett s csak a fejével intett, hogy induljak utána a góréba.

— Láttad, mindenségem? Hozzám sem mer nyúlni a szukája — tudja, hogy a zöld káder a fejét venné, mint ahogy Károly császárnak is azt veszi.

Az Una vize megáradt,
A népünk meg föllázadt.

Ezen a nyáron Oszte a zöld káderrel fenyegette Ilinkát; Kuszonycs Pánet — azt a gyógyszerészt, aki a feleségének az ágyéknyílás elleni orvosság helyett valamilyen vizet adott, amitől az fölfújódott és olyan csúfságot tett Danicával, hogy ki sem mer mozdulni a házból; továbbá az öreg Teodor Bucaló — anyakocáját és a menyét, Máriát.

Teodor anyakocája elröfög valaki kertjébe vagy kukoricájába, ahol a fejsze ítéhet neki, Teodor pedig kiáll oda ahhoz a nyárfához a ház mögött s szinte beleszakad a hívásba és átkozódásba:

— Cccc, ccc, adja az isten, hogy a zöld káder nyársán sülj meg!

Teodor özvegy ember, de a gyerekeivel sincs szerencséje. Három férjes leánya közül egyik se törődik vele. Az idősebb fiát már régen agyonütötték a templom előtti verekedésben valamilyen leány miatt, ez a fiatalabb meg heptikás, hogy csak a ház körül köhécsel és kitér a felesége, Mária útjából, aki igen veszedelmes és úgy kiabál a ház körül, hogy egészen idehallatszik Oszté házáig. Teodor joban van Osztéval, egyik-másik este be is tér hozzá a góréba, hogy elbeszélgessen vele, Oszte meg övele. Egymásnak adogatják a hordócska felett az üveget s a meleg éjszakába kipanaszkodják magukat.

— Osztén, te csak a hangját hallod, de nem látod, mit csinál. Lisztet, zsiradékot, kendert, gyapjút — mindent húz Jelovára, annak a gyönyörűséges anyjának. Miatta kapta meg, az én Boskóm is a szárazbetegséget. Csak miatta.

— Várj csak, Teodor! Az asszonymak meg az embernek semmi köze egymáshoz. De láttál te már ilyet: az anya sírba kergette a fiát, a vér a saját vérét, ha egyistent ismersz! Ide-e-en, Ilinka szidja reggel, szidja este. Azt jósolja neki, hogy egy lány se fog hozzámenni. Elszökött az én Ragyenom a házból — már hogysze szökne! És a Vilics-árokban megmérgezte magát gombával.

— Öcskös, alszol? — fordul felém Teodor.

Én nem szólok — hogy mindent hallhassak.

— Hogy megverjem — folytatja Teodor a menyével kapcsolatban —, nem tehetem, mert erősebb tőlem is, Boskótól is. Ha átadnám a bíróságnak — bedugnák néhány napra az áristomba, azután még gonoszabb lenne. Hanem arra gondoltam, üzenek a zöld káderért, jöjjön és ítélje el a saját törvényei szerint. A zöld kádernek mindenkire van törvénye.

— Mindenkire és mindenre — erősíti meg Oszte suttogva. — Van saját törvénye és saját parancsnoka, Relya, akinek még a falevél is engedelmeskedik... Másként megy a dolog máma, Teodorkám, mint akkor, amikor te meg én a törököt kergettük a Limánon és Pécija ezt parancsolja, Bábics Golub azt, Kormános Osztoja pedig amaszt. Mind halottak, nyugodjanak békében.

Egymásra köszöntik az italt és elhallgatnak. Valahol az éjszaka mélyén kőtefák illatoznak, a góré melletti uton pedig kocsi nyikorog.

— Nekem ez a koca meg a menyem szívja a vérem, ennek az embernek a felesége. Valaki valakinek mindig szívja a vérét. Ugy-e Oszte! Hej, Oszte, tán alszol? Összetörték szegényt ezek a halottak. Nem neki való ez már... Oszte, kelj csak föl, csukd be az ajtót. Megyek, Hej, Oszté!

A nappalók még melegek, de az éjszakák már hűvösek. Ezért Oszte este, amikor lefekszünk, betakar a belülről izzadtságszagú melledzőjével. Közben ezt mondja:

— Máté csak koldul, a gyerekeket nem bántja.

Egyszer csak fölriadok. Ott áll az én Osztém a fejemenél, jobb arca véresre karmolva. Egyik kezében a melledző, a másikban fehér báránybőrsüvege.

— Kelj föl, mindenségem! Látni se akarom többet. Sem őt, sem a halottakat.

Jól sejtettem: összeveszett Ilinkával. Magára veszi a melledzőt, fülig húzza a báránybőrsüveget s öklével még jobban beleüti a hordóba a kék papirba csavart dugót.

— Így ni! Gyerünk!

Elsőnek ugrik le a góréból, azután levesz engem is és leenged a földre. Becsukja az ajtót, rázárja a lakatot, megfogja a kezemet — és gyerünk. Rajta bocskor volt és nagyülepű fekete nadrág. Én mezítláb voltam és térdigérő ingecskében.

A nap kezdett melegíteni.

Oszte, látva, hogy elfáradtam, egy cserjés előtt lekucsolt és hátára vett, úgy hogy összefontam a kezem szőrös nyaka körül. Így vitt dócsán, szó nélkül. Én is hallgattam. Álmos voltam, de az öreg sűrűn megbotlott s én kapaszkodtam, hogy még szorosabban fogjam. Utunk föl felé vezetett. Oszte fel-felnyög. Látom, hogy nehéz vagyok neki, de nincs kedvem leszállni a hátáról. Szinte azt mondhatnám, hogy Máté jön utánunk s mintha már látnám is, hogy hátulról megragad és tarisznyájába gyömöszöl. El-elmarad, azután utánunk siet s annyira megközelít bennünket, hogy hallok, amint a lába alatt a galyak ropognak.

— Megfojtasz, mindenségem! — mondja az öreg és följebb emel a hátán.

Nem válaszolok neki.

A cserjés másik oldalán Oszte letesz a sekély patak alacsony partjára, hogy kissé megpihenjen. Itt meg is mosdik, vizes kezével arcomon is végighúz és megpaskolja a vállamat.

— Én már öreg vagyok, te pedig gyengécske, mindenségem! A puska nem való nekünk, de majd csak befogad bennünket a zöld káder. Ha semmi másért, hogy gombát szedjünk nekik az erdőben.

Itt azonban Oszte keserveiről másik szakasz kezdődik.

Szerbből fordította: C h. F o r g e